

Izdaja
uprava „Slov. narod.
gledališča“.

Ureja
Jos. Kostanjevec
v Mariboru.

ZRNJE

Štev. 21.

Mariborski kulturni vestnik.

23. IV. 1921.

Al. Petöfy — Al. B.:

Koncem septembra.

(Szeptember végén).

Še vedno cvetja dosti je v dobravi,
pred oknom topol je še poln zelenja.
A glej! že kima zima tam v daljavi,
pobeljena v nebo se gora vspenja.

Še v mladem srcu leto mi žari se,
pomlad razcveta v njem se polna slave,
a temni las že tam in tam srebrni se,
že slava se dotika moje glave.

Odpada cvet, življenje gine... Mila
ti ženska, sem mi sedi na koleni!
Na prsi glavo si mi položila,
morda jo nagneš jutri v grob ledeni.
Povej, če prej umrem, li na mrliča
prt bodo položile roke tvoje?
In če ljubezen zmaga te mladiča,
morda ime pustiš za njega moje?

Ako zavrgla boš tančico vdove,
kot prapor jo na grobni križ obesi.
Potem o polnoči pustim duhove
in pridem ponj, da ž njim otrem očesi
solza, za tebe litih neprestano,
ker si me pozabila v kratki dobi;
da ž njim obežem tega srca rano,
ki večno ljubi te še onkraj groba.

Potres.

(Ruski spisal *A. Averčenko*; preložil *Al. B.*)

Najbogatejši človek v vasici Goljaškin je bil mužik Pantjelej Buržoazov.

Imel je, česar ni imel nobeden izmed drugih prebivalcev vasice — domačo žival.

Res, da je bila vsa njegova žival edina mršava kokoš, a ker takega znamenitega ptiča drugi niso imeli, je javno mnenje Pantjeleja Buržoazova sglasno nazivalo bogataša.

V onih mračnih dneh, ko se je bilo Goljaškincem že pri-skutilo neprestano glodanje kruhove skorje, jim je srce pričelo hrepeneti po čem višjem, neizvedljivem, in takrat so se v sivi, brezobrazni gruči zbirali na pragu kočice Pantjeleja Buržoazova — ljubeznivo gledat njegovo kuro.

Pantjelej je nosil ven mršavo, preplašeno kokoš, sedel ž njo na prag in dovoljeval kmetom, da je niso samo gledali, ampak se je tudi dotikali.

„Oh, ti živalica, ti!“ je govoril neki revež Ignaška ter s kosmato roko gladil tresočo se kokoš. „Pazi, stric Pantjelej, da ti ne uide!“

„Na to boš še dolgo čakal!“ so pristavljali dobrodušni kmetje.

„Jajec ne nese“, je vzdihnil Pantjelej Buržoazov, ki se mu je dobro zdelo laskanje . . .

„Ali je ni blagoslovil Gospod?“ je vprašal Ignaška.

„Petelina nima!“

Starci, opirajoči se ob svoje palice, so se spominjali, da je neki Andron imel petelina, a tega petelina že ni bilo več na svetu. A tudi Andron se je že preselil na drugi svet, ko se je bil pre-objedel sveže pečenega kruha.

Ignaška pa si je obliznil rdeče in razpokane ustnice ter vzdihnil:

„Takale kokoš, ko bi postala velika kot bik — to bi bilo nekaj! In da bi kakih dvajset centov mesa nasekali iz nje . . . Lepo belega mesa . . . Pa bi ga solili s soljo, pa čašico žganja poprej — to bi bilo nekaj!“ . . .

Kmetje so mežikali z ugaslimi očmi, dleskali z jezikom in zobmi ter se smejali natihem. Z glavo pritrjujoč so govorili:

„Ti Ignaška, ti! Kakšne pravi!“

In ozrli so se na kokoš Buržoazova, vzdihali in govorili skrbljivo:

„No, kaj hočeš . . . Nesi jo v kočico, stric Pantjelej. Pozno je že — da se ne prehladi!“

Tako so med jedjo in zabavo živeli kmetje vasice Goljaš-kina ter si kratili čas.

Čudno pa je bilo tole:

Dokler je živela Pantjelejeva kura, ni nihče izmed Goljaš-kincev čutil svoje bede in ubožstva. Ko pa se je kura od samih

ljubeznivosti iztegnila in jo je Pantjelej, ves obupan, ponoči snedel z drobnom in perjem vred, so začutili vsi naenkrat, da se jim slabo godi in da jim ni pomoči.

„Reveži smo,“ je govoril Pantjelej Buržoazov kmetom, ko so posedali na travniku.

„Pravico govoriš, stric. In pa resnico. Siromaki smo, Bog se nas usmili. Z eno besedo — kmetje.“

Pijani pisar, ki je prišel po glavni cesti, je zavil k kmetom, in kakor je bil že po naravi človek, ki ni delal ovinkov in zgovoren, je legel poleg njih, da bi si po dolgem molčanju olajšal dušo.

„Bodi pozdravljen,“ so mu rekli kmetje. ter nadaljevali svoj tihi, žalostni razgovor.

Pisar jih je poslušal, legel na trebuh in rekel:

„Veste kaj, prijatelji? Tiho živite in mirno. In zemlja se ne trese pod vami. In zato se ne obrača na vas pozornost javnih krogov za vzajemno pomoč, inteligentnega občinstva glavnih in manjših mest. Ko pa bi tukaj pod vami nastal potres, tako kot v Mesini — takoj bi javnost zvedela za vas . . . Takoj bi dobili pomoči iz raznih zbirk za poškodovance . . .“

Pisar jim je z namazanim jezikom pripovedoval o potresu v Mesini in o sočutju javnosti za to nesrečo.

Umolknivši kmetje so ga željno poslušali in dolgo molčali.

„Srečni taki ljudje“, — je nevoščljivo opomnil Ignaška. —

„Sedaj gotovo ne dobivajo samo kruha, še štruklje bržkone imajo.“

„Ali je to sreča, ako je poginilo bogve koliko ljudi,“ — je rekel pisar.

„Ljudje poginjajo povsod,“ — je resno Ignaški priskočil na pomoč mužik z imenom Žerd. — „To je treba pomisliti. Pojdimo domov, možje.“

Ko so vstajali, je bebasti kajzar in revež Ignaška z roko udaril po tleh in rekel zlobno:

„Trda je, mrcina! Pa ji ne pride na misel, da bi se potresla —“

„Dobri so štruklji, če so lepo zabeljeni,“ — je zamišljen pošepetal eden izmed mužikov.

In so šli.

„Ako pisarček ne laže,“ — je spotoma Ignaška rekel mužiku, ki so mu rekali Žerd, „potem bi tudi pri nas lahko napravili potres.“

„Ti same prazne besede razdiraš, Ignaška. Vedno izblekneš kako neumnost. Kako bi vendar mogli narediti kaj takega?“

„Pa ga le bomo!“

Navdušeni Ignaška je krilil pred mužiki z dolgimi rokami, se pridušal in zaklinjal ter trdil, da napravi potres.

Mužiki so bili skeptični napram nesmiselnemu sklepu, pisar pa je skrbno izprašal Ignaško.

„Kaj boste, prijatelji? . . . Saj je vse eno . . . škoda gor, škoda dol . . . hujšega ne more biti . . . Prav lahko napravimo tako Mesino. Hujše ne more biti.“

„A kako jo boš potresel . . . zemljo?“ so se šalili mužiki.

„Ej, ti si norček... Tresti je ni treba prav nič. Raztrgajte koče, jaz pa pojdem v mesto in razpošljem telegrame. Hej! vse je na kupu, katastrofa je tu in polom vseh vaščanov. Pa pojdi in raziskuj... ali je bil potres, ali ni bil. Zato pa boste vsaj kaj dobili!“ In do večera so preudarjali vse to.

Večerjali so brez slasti in veselja; zastrupljeni od sladkega strupa pisarjeve iznajdbe so bili medli in zamišljeni...

Zvečer pa so prišli v izbo k spečemu pisarju in mu rekli: „Hiti v mesto, pisar, mi pa gremo na delo.“

Ko je pisar stopil iz koče, da se napoti v mesto, opravljen za pot iz skupne glavnice, že tudi sam ploveč v valovih splošnega razburjenja, je ugledal krasen prizor: kmetje so podirali koče, skednje in druga poslopja, in prah iz teh razvalin se je dvigal visoko k nebu, kakor bi ga klical dol, vzvišenega in malomarnega...

Drugi dan pa se je v novinah glavnega mesta pojavil uničujoč telegram:

Potres.

„V okolici vasi Goljaškina je bil strašen, uničujoč potres, pred katerim obledi celo mesinska katastrofa... Vsled silnega potresa je voda izstopila čez bregove in poplavlila celo bogato, do nastale katastrofe premožno vas. Vsa poslopja so razvaljena, večina pa jih je brez sledi izginila v razpokah razmaknive se zemlje. Silno ljudi je ranjenih in poškodovanih. Pri rešilnem kopanju se je posebno odlikoval pisar Gavrilj Semjonovič Uzdečkin, ki je požrtvovalno delal na najnevarnejših mestih. Obupanje je nepopisljivo.“

„Triba bo požrtvovalne pomoči vseh krogov naše javnosti. Pisar Uzdečkin je izgubil vse svoje imetje. Denar in nujne potrebščine naj se pošiljajo tja in tja...“

Kmetje pa čakajo.

H. Družovič:

Nacijonalna glasba.

Umetno glasbo, katere razvoj smo v poglavitnih potezah zasledovali doslej, so ustvarili veliki kulturni narodi Evrope v medsebojnem delovanju. Imenujemo jo: zapadnoevropsko glasbo. Katere zasluge so si pri tem stekli Angleži, Nizozemci, Italijani, Francozi in Nemci, smo razvideli iz poteka razprav. Ves razvoj je bil nekako nepretrgano gibanje v smeri navzgor, pa tudi često navzdol. Mirovanja ni bilo nikoli. Ko je narod, ki je bil nositelj vodilnih idej, zgrešil svojo razvojno pot ter ni mogel več najti pravih smernic k ozdravljenju, je nastopil drug narod ter izvedel potrebne reforme. Vsak višek v razvoju, kakor tudi vsak padec.

sta bila torej izhodišče novi razvojni dobi. Vsaka razvojna doba se je tudi čimdalje bolj odtujila svoji naravni podlagi, narodni glasbi; to je bil vsakokrat njen pogin in vrniti se je morala spet k njej, če si je hotela rešiti obstoj. Propadanje je navadno povzročilo krivo pojmovanje bistva glasbe ter njenih elementov. (Značilna primera je, n. pr. nizozemska formalistična struja, kakor tudi napolitanska opera s svojim prevladujočim glasbenim elementom.) V naši umetnosti se je izgrešila pot tem lažje, ker ji zunanji svet ne podaja prav nobenih vzorov, kakor n. pr. upodablajočim umetnostim. Radi tega je v glasbi razvojna doba dolgotrajnejša in nikoli brez ovinkov in presledkov; za to pa je zanimivejša. Zmiraj je bil razvoj glasbe tudi tesno spojen z razvojem drugih umetnosti, kakor tudi s kulturnim in političnim življenjem narodovim. Velike vodilne in svet preobražujoče ideje so vplivale istotako na potek glasbenega razvoja. Tako je veliki pokret romantizma, ki je imel svoj izvor na Angleškem (v 18. stoletju), in od koder je zašel v ostalo Evropo, tukaj takorekoč dal neposredni povod k vzbujanju narodnih zavesti. Posledica pa je bil nastanek nacionalne glasbe pri poedinih narodih. Izrazito nacionalna glasba se naslanja na duševno in čutno življenje dotičnega naroda in ima svoj neposredni izraz v narodni pesmi. V splošni razvoj glasbene umetnosti te nacionalne šole vsled svojega bolj omejenega delokroga niso posegle. Uporabljale so se predvsem običajne oblike. Dosegle so pa velik namen: povzdignile so splošno izomiko vsakega poedinega naroda. Danes se nahajajo vse narodne šole v najbujnejši razvojni dobi (v kolikor pač svetovna vojna ni zadržala njih poteka). Doba nastanka in procvita nacionalne glasbe je 19. stoletje.

Pri Nemcih se začenja doba specifično nacionalne glasbe s postankom nemške opere (Weber — Freischütz). Do te dobe je imela i nemška glasba predvsem mednarodni značaj. Nemški romantiki, kakor tudi R. Wagnerjeva šola, so specifično nemška umetnost, dasiravno so močno vplivali na postanek in razvoj sličnih struj v glasbeni umetnosti drugih narodov.

O francoski nacionalni glasbi smo že slišali. Nje početke zasledimo že v 17. stoletju. (Lully je bil ustanovitelj francoske opere.)

Postanek in početni razvoj nacionalne glasbe je bil pri narodih, ki so stopili pozneje na glasbeno pozorišče, precej enak. Podlago je dala umetni narodni glasbi vselej narodna pesem, oz. narodna instrumentalna glasba. Inicijativo pa je dala vzbujajoča se narodna zavest ter stremljenje, otresti se tujih vplivov na polju glasbene prosvete. Prve pesemske skladbe so bile še povsem v obliki narodnih pesmi kakor tudi v duhu narodnih napevov, to je strogo ločene po verzih. Vsled tega svojstva so zadobile prav lahko najožji stik z narodom ter so kaj rade ponarodele. Pri nas Slovencih imamo, n. pr. iz te razvojne dobe mnogo ponarodelih umetnih pesmi, ki jih še danes ljudstvo rado poje. (N. pr. Vse mine; Tam za goro; Mila, mila lunica; Po jezeru i. t. d.) Skladatelji

so se v tej dobi ozirali bolj na misli besedila, kakor pa na čuvstva, ki jih izraža pesniška vsebina. Skladbe so torej lahko umljive tudi za priprosti narod.

V nadaljnji razvojni dobi se začnejo skladatelji že ozirati na poetiški pomen besedila, vsled česar postaja muzikalni izraz samostojnejši, odgovarjajoč čuvstvovanju skladateljevemu. Komponira se celotna pesem in ne vse kitice na isti način (z istim napevom). Tudi harmonizacija, oz. klavirska spremljava, ki sta bili doslej bolj podrejenega pomena, začneta služiti izraževanju čuvstvenega momenta.

V moderni pesmi se naglašuje — kakor v muzikalni drami — prosta deklamacija. Skladbe hočejo natančno posnemati pesnikove misli in čutenja z vsemi sredstvi današnje glasbene umetnosti. Skladatelj se tako vglubi v pesniško tvarino, da postane sam glasbenik — poet. Raditega tudi kaj rad obravnava umotvore istega pesnika.

Ko si je narod ustvaril svojo umetno pesem, stremi po ustanovitvi nacionalne opere. Razne spevoigre in skladbe večjega obsega so pripravljale pot. Razni narodi so doslej v tem oziru dosegli zelo različne stopnje razvoja. Ta je bil predvsem zavisen od splošnega kulturnega, političnega in materijalnega razpoloženja dotičnega naroda. Šele po operi je prišla na vrsto umetna instrumentalna glasba, do katere pa se še nekateri narodi niso povzpeli, kajti razumevanje instrumentalnih oblik zahteva že glasbeno vzgojeno občinstvo. Izmed slovanskih narodov so dosegli to razvojno stopnjo Rusi in Čehi. Omenjeno še bodi, da je nastanek in razvoj nacionalne glasbene umetnosti, v zvezi z drugimi kulturnimi činitelji, pripravljala pot k sedanji politični porazdelbi Evrope, oz. pomagal pospešavati postanek nacionalnih držav.

(Dalje sledi.)

Antun Ivanović-Mecger:

Lav Nikolajević Tolstoj.

(Život i rad u vremenu pjesničkog djelovanja).

Kad je godine 1853. buknuo Krimski rat (zapadne Evrope protiv ruskog cara Nikole I.), zamolio je Lav Nikolajević Tolstoj, da ga s Kavkaza premjeste k vojsci na bojištu. Dodijeliše ga glavnome stožeru vrhovnoga zapovjednika ruske vojske grofa Gorčakova. Tolstoj je došao u novembru 1854. u Sevastopolj i tu je ostao do konca podsjedanja. U maju 1855. postade zapovjednikom brdske divizije. U Sevastopolju bio je duša društva, koje je zabavljao na brzu ruku složenim kupletima i pripovijestima. 27. avgusta 1855. sudjelovao je kod juriša na Sevastopolj, a onda otputovao kao kurir u Petrograd. Tu su ga vrlo lijepo primili i laskali mu kao junaku i kao mladome književniku, koji je 1852. već prvim radovima odao svoj veliki i snažni talenat.

Doživivši divlju i strašnu tragediju čovječjega života, što se odigrava na bojnom polju, ocrtao je svoje dojmove u krasnim „Sevastopoljskim pripovijestima“, koje je publika vrlo zavoljela.

Pozivali su ga u sve najbolje kuće prijestolnice, ali on se nije ćutio voljko — bio je nemiran. U Sevastopolju bio je svjedokom ratnih grozota, duboko je zagledao u dušu ruskoga vojnika, ruskoga seljaka i zato je — došavši u raskošni život aristokracije, gdje se ljubakalo, kartalo, pijančevalo — ćutio, da to nije pravi, nego nemoralan, isprazan, paće zloćinski život. Nezadovoljan s Petrogradom vratio se je Tolstoj 1856. u Jasnu Poljanu, prihvatio se gospodarstva, motrio seljački život, razmišljao, klanjao se umćaljivom heroizmu naroda i tražio lijeka njegovim patnjama. Tu je napisao manje pripovijesti „Mladost“, „Susvet u ćeti“, „Mećava“, „Bilješke konobarove“ i „Dva husara“, u kojima se je pokazao lijep razvoj njegova velikoga talenta.

Ali ni u Jasnoj Poljani nije našao Tolstoj pravo zadovoljstvo i potpuni mir, pa zato otputuje 1857. u Njemaćku, Rim i Pariz. Život u Evropi i prvi ljudi i ućenjaci, s kojima se upoznao, ućvrstiše u njenu vjeru u opće usavršavanje, u „napredak“.

Poslije smrti brata Nikolaja požurio se natrag u Rusiju i cijelu je godinu dana proživio u tjeskobnom razpoloženju. U to je vrijeme uapisao dvije pripovijesti pune melanholije i turobnog sadržaja „Lucrn“ i „Albert“. Sad ga stade mućiti i misao o smrti. „Dosta je lalkoumlja, veselja, žurbe i briga za svoj „ja“, — dosta je igre, jer ima nešto strašno, što nas sve oćekuje poslije života, a to strašno i neodklonjivo jest smrt“.

Došavši do uvjerenja, da narodu treba škola, odlući se, da na svome imanju osnuje školu za djecu svojih seljaka. Zato otputuje 1859. opet u Njemaćku, gdje je proućavao, razgledao škole, razne pedagoške rustave, dobrotvorne uredbe, uredjenje kaznonica, posjećivao predavanja, polazio muzeje, studirao obrtne saveze, povijest pedagogije, obilazio „djećje vrtove“. Putovao je ponovno u Italiju, Švicarsku, Marsėj, (Marseille), Pariz, London, Bruselj. U to je orijeme napisao „Tri smrti“, „Obiteljska srćca“ i „Polikušk“. Kad se je 1861. povratio u Jasnu Poljanu, izdavao svoj podagoški ćasopis i osnovao je potpuno slobodnu školu. Tri godine se je mućio Tolstoj poslom oko škole i svojih metoda. Zbliživši se za vrijeme svoga ućiteljevanja sa seljacima, dolazi ponovno do skepticizma pitajuć se: „Jeli narodu potrebno sve ovo, što ja pišem?“ Poslije dugog, mućnog razmišljanja odgovara: „Ne! nije potrebno!“ — „A zašto pišem?“ pitao je dalje, i odgovorio: „Iz sebićnosti, samo da sama sebe razblažujem“. Otuda je došao i do zakljućka: „Spisateljstvo je glupost, jer nije potrebno narodnim masama!“ Sred ove duševne krize, mućio ga je i strah, da će umrijeti od sušice i zato, kad ćetvrte godine prestade škola, jer nije bilo dosta ućenćka, ode medju Baškiru, da se nadiše svjezćga uzduha, napije kumisa i poživu prirodno.

Od Baškiraca vratio se je Tolstoj oporavljen i bez straha od sušice u Moskvu. Našavši u kući dr. Bersa lijep prijem i srdaćno razumijevanje, oćeni se gospodjicom Sofijom Andrejevnom Bersovom 23. septembra 1862.

(Dalje sledi.)

Za narodno gledališče v državni upravi.

Na razburljive vesti o preuredbi narodnega gledališča v Ljubljani so sklicale kurturke korporacije in kulturni delavci na dan 11. aprila t. l. v prostorih Slovenske Matice v Ljubljani shod, na katerem se je odposlala vladi tale izjava, ki iz nje lahko posnamemo vso nevarnost položaja in razveseljivo dejstvo o skupnem složnem nastopu naših kulturnih institucij:

Najlepši znak naše duševne osvoboditve je bila vsem izobraženim Slovencem skrb, ki jo je pokazala naša mlada Jugoslavija za dva najvišja kulturna zavoda: za vseučilišče in narodno gledališče. V tem, da je država enega teh zavodov ustanovila, drugega pa vzela v svojo zaščito, smo vsi videli krepko poročstvo za najuspešnejši nadaljnji razcvit kulturnega življenja med Slovenci. Zato so vesti o bistveni preuredbi narodnega gledališča mučno zadele vse slovensko razumništvo. Po izkušnjah predvojne dobe je upravičen dvom, da bi brez izdatne državne moralna in materialne podpore mogla stremiti za visokimi cilji institucija, vredna imena narodnega gledališča. Zategadelj predlagamo podpisane kulturne korporacije in kulturni delavci, naj se čim prej zagotovi nadaljnji obstoj narodnega gledališča pod državno upravo.

Posebno naj se sedANJI upravni sistem, ki izključuje eksploatairanje gledališča po konsorciju ali po čisto trgovskih načelih, obdrži. Po našem globokem prepričanju zagotavlja le tak režim, da se bo narodno gledališče v Ljubljani vodilo po umetnostnih načelih in da se bo pospeševala gledališka umetnost z vsemi razpoložljivimi sredstvi. Kar najodločneje odklanjamo vsak poizkus, da bi se narodno gledališče, ta najvažnejši izraz narodne kulture, izročilo zopet v zasebno upravo na katerikoli način sestavljenega konsorcija.

V globoki zavesti, da je v moralnem interesu države, tudi v kljub precejšnjemu primanjkljaju, vzdržavati narodna gledališča, zahtevamo, naj se vprašanje narodnega gledališča ljubljanskega reši v gorenjem smislu, in sicer pravočasno, da se ne bi zavrlo pripravljane za prihodnjo sezono. V Ljubljani, dne 11. aprila 1921. — Društvo slovenskih leposlovcev. Delavsko izobraževalno društvo „Svoboda“. Društvo sloven. upodablajočih umetnikov. Klub umetnikov „Sava“. Ljubljanska podružnica udruženja jugoslov. glasbenikov. Ljudski oder v Ljubljani. Pevska zveza. Pevsko društvo „Slavec“. Slovenska krščanska socialna zveza. Slovenska Matica. Udruženje slovenskih igralcev. Zveza dramatičnih odsekov SKSZS. Zveza kulturnih delavcev. Socialna Matica.

Listnica urednikova: Gospod F. Z. v P. — Prejel sem Vašo novelo „V zatišju“. Dasi ni še godna za tisek, vendar kaže toliko samoniklosti in nadarjenosti, da bi bilo škoda, če bi Vas ta prvi neuspeh oplašil in bi odložili pero. Nadaljujte in pošljite kaj drugega! — Zrnje bo prinašalo odslej redno na prvih straneh pesmi, črtice, krajše novele i. t. d. originalne ali prevode, zato prosim naše pesnike in pripovedovalce, da se ga o priliki spomnijo.